

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
доктору економічних наук, професору
Єгоричевій Світлані Борисівні

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора економічних наук, професора,
професора кафедри економіки підприємства і міжнародного бізнесу
Національного університету водного господарства та природокористування
Нікитенка Дмитра Валерійовича на дисертаційну роботу
Вітрика Ігоря Віталійовича
на тему «Економічна безпека стратегічно важливих підприємств
нафтогазового комплексу України», подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка

Актуальність теми дисертаційної роботи. Актуальність теми дисертації Вітрика І.В. не викликає сумнівів і зумовлена трансформацією ролі нафтогазового комплексу в системі забезпечення економічної та національної безпеки України в шоківих умовах. Стратегічно важливі підприємства нафтогазового комплексу стали ключовими елементами функціонування критичної інфраструктури, що обумовлює необхідність поглиблення теоретичних і методичних засад забезпечення їх економічної безпеки. Крім того, актуальність дослідження визначається об'єктивною потребою у переосмисленні критеріїв стратегічної важливості підприємств нафтогазового комплексу в умовах збройного конфлікту та посилення євроінтеграційних процесів. Якщо раніше визначальними вважалися показники масштабу діяльності, ресурсної забезпеченості чи ринкових позицій, то нині пріоритетного значення набувають спроможність підприємств забезпечувати обороноздатність держави, гарантувати безперервність функціонування критичної інфраструктури, підтримувати енергетичну стійкість у кризових ситуаціях, а також відповідати вимогам інтеграції до єдиного енергетичного простору Європейського Союзу.

В умовах зростаючої турбулентності зовнішнього середовища економічна безпека стратегічно важливих підприємств нафтогазового

комплексу постає як складна багатовимірна категорія, що охоплює фінансово-економічні, виробничо-технологічні, інфраструктурні, інституційні, кадрові та інформаційно-цифрові аспекти. Наявні наукові напрацювання не повною мірою враховують сучасні умови функціонування підприємств галузі. За таких умов дослідження економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу є своєчасним, науково обґрунтованим і має вагомое теоретичне та прикладне значення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації. Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи дає підстави констатувати високий рівень теоретичної та емпіричної обґрунтованості сформульованих у ній наукових положень, висновків і практичних рекомендацій. У межах дослідження здійснено комплексне опрацювання сучасного наукового дискурсу, що охоплює 218 джерел, зокрема праці вітчизняних і зарубіжних учених, аналітичні звіти міжнародних організацій, офіційні статистичні дані та нормативно-правові акти, які регламентують питання забезпечення економічної безпеки підприємств нафтогазового комплексу. До інформаційної бази дослідження залучено акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, укази Президента України, стратегічні документи, регламенти Європейської Комісії та Ради Європи, дані Державної служби статистики України, матеріали міжнародних організацій, зокрема Міжнародного енергетичного агентства, а також нормативні документи Енергетичного Співтовариства щодо імплементації Третього та Четвертого енергетичних пакетів ЄС в Україні, Платформи з координації реконструкції України щодо стану, збитків та перспектив відновлення енергетичного сектору в умовах воєнного часу.

Методологічне підґрунтя дослідження характеризується системністю та різноманітністю застосованого інструментарію, що поєднує загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема логічне узагальнення і групування, наукову абстракцію, компаративний та системний аналіз, економіко-статистичні та графічні методи, ретроспективний аналіз, структурно-логічне моделювання, когнітивне моделювання та сценарний аналіз. Обробка кількісних даних здійснювалася з використанням сучасних програмних засобів XLSTAT і Mental Modeler, що забезпечило належний рівень достовірності отриманих результатів.

Теоретичні положення, висновки та пропозиції автора відзначаються внутрішньою логічною узгодженістю, послідовністю викладення та повною відповідністю поставленій меті й завданням дослідження, а їх аналітична обґрунтованість базується на використанні репрезентативної інформаційної бази та результатах авторських розрахунків.

Дисертаційна робота виконана у межах пріоритетних напрямів наукових досліджень Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Зокрема, у рамках науково-дослідної роботи «Стратегічні засади зміцнення енергетичної безпеки України: зелений перехід та децентралізація енергетичної системи» (№ державної реєстрації 0126U000629, 2026–2028 рр.) автором розроблено пропозиції щодо визначення пріоритетних напрямів інституційних трансформацій нафтогазового комплексу як основи зміцнення енергетичної безпеки держави. У межах виконання теми «Моделювання динаміки соціально-економічного розвитку регіонів України» (№ державної реєстрації 0120U101496, 2020–2024 рр.) удосконалено підхід до ідентифікації та систематизації загроз економічній безпеці на основі багаторівневої моделі їх формування, а також обґрунтовано методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки стратегічно важливих підприємств із використанням інструментарію когнітивного моделювання.

Достовірність і наукова значущість отриманих результатів підтверджуються цілісністю та узгодженістю всіх елементів дослідження, логічною завершеністю сформульованих висновків, а також апробацією основних положень дисертації у 16 наукових публікаціях.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз основних наукових результатів і прикладних рекомендацій, сформульованих у роботі Вітрика І.В. дозволяє зробити висновок про належний рівень їхньої обґрунтованості, внутрішньої логічності та емпіричного підтвердження. Наукові положення, винесені автором до переліку елементів наукової новизни, не викликають застережень і відповідають сучасному стану наукових досліджень у відповідній галузі знань. До найбільш значущих результатів роботи, що мають ознаки наукової новизни, варто віднести такі.

Автором удосконалено підхід до ідентифікації стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу. На відміну від традиційних підходів, у

роботі розширено систему критеріїв шляхом включення ознак безпекової критичності, євроінтеграційної відповідності та відновлювального потенціалу. Це дозволяє більш повно врахувати специфіку функціонування підприємств у сучасних умовах, а також створює підґрунтя для обґрунтування пріоритетності державної підтримки окремих суб'єктів галузі (с. 38-39).

Варто відзначити внесок автора у розвиток теорії економічної безпеки шляхом поглиблення теоретичних підходів до трактування економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу через уточнення взаємозв'язку між категоріями економічної безпеки підприємства, енергетичної безпеки держави та економічної безпеки держави. У роботі переконливо доведено, що ці категорії формують ієрархічно впорядковану систему, а їх взаємодія має причинно-наслідковий характер (с. 52-56). Крім того, запропоновано концепти авторського підходу до дослідження економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу (с. 56-57), що дозволяє розглядати безпеку стратегічно важливих підприємств галузі як складову ширшої системи національної безпеки.

Науково обґрунтованим є запропонований автором підхід до ідентифікації загроз економічній безпеці стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу, який базується на використанні багаторівневої каскадної моделі, що охоплює глобальний, макро- та мікрорівні, а також інтегральний блок їх узагальнення (п. 1.3). Такий підхід забезпечує системність виявлення деструктивних чинників, дозволяє врахувати їх взаємозв'язки та кумулятивний вплив, а також створює аналітичне підґрунтя для формування ефективних механізмів управління економічною безпекою в умовах високої невизначеності.

До позитивних результатів роботи слід віднести подальший розвиток наукового підходу до визначення імперативів розвитку стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу в умовах євроінтеграційного курсу України. Автор обґрунтовує необхідність поєднання впливу воєнних викликів, євроінтеграційних процесів та глобального енергетичного переходу з багаторівневою системою імперативів розвитку галузі. Такий підхід дозволяє узгодити поточні та стратегічні напрями функціонування підприємств із сучасними вимогами декарбонізації, прозорості та корпоративного управління (с. 81-94).

Значний науково-практичний інтерес становить удосконалений у

дисертації методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу (с. 103-108). Його особливістю є побудова багаторівневої системи ключових показників ефективності, інтегрованих у межах функціональних складових (фінансової, операційної, інфраструктурної, інвестиційно-інноваційної, інформаційно-цифрової, кадрово-інтелектуальної, екологічної, управлінської та резильєнтної (відновлювальної), із подальшим розрахунком інтегрального індексу (с. 111). Важливо, що запропонований інструментарій враховує диференціацію підприємств за напрямками діяльності – видобуток, транспортування, а також переробка, збут, управління активами та геологорозвідувальна діяльність, що забезпечує більш високу точність оцінювання та розширює можливості діагностики критичних зон економічної безпеки.

Окремої позитивної оцінки заслуговує запропонований автором підхід до визначення пріоритетів зміцнення економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу, який ґрунтується на застосуванні ієрархічно-матричної моделі (с. 166-167) у поєднанні з розробленою типологією підприємств галузі (с. 158-161). На відміну від традиційних підходів, орієнтованих на статичне ранжування за рівнем економічної безпеки, автором обґрунтовано перехід до її динамічної інтерпретації, що враховує характер розвитку підприємств, ступінь їх стійкості та адаптивності до змін зовнішнього середовища. Запропонована типологія дозволяє ідентифікувати не лише поточний стан економічної безпеки, а й траєкторію її трансформації, що є особливо важливим в умовах високої турбулентності та зростання невизначеності. Поєднання результатів інтегрального оцінювання, типологізації підприємств і аналізу функціональних складових забезпечує формування цілісного аналітичного підґрунтя для обґрунтування диференційованих управлінських рішень, оскільки кожен тип підприємств характеризується специфічною конфігурацією ризиків, структурних дисбалансів і потенціалу розвитку.

Практичну значущість отриманих результатів підсилює обґрунтована автором концепція інституційних трансформацій нафтогазового комплексу України, яка ґрунтується на принципах системності, адаптивності, інтегрованості, інституційної узгодженості, превентивності та стратегічної спрямованості й орієнтована на формування цілісного інституційного

середовища функціонування галузі (с. 172-182). Запропонований підхід передбачає комплексне поєднання регуляторно-правових, корпоративно-управлінських, ринкових, інвестиційно-інноваційних і цифрових трансформацій, зокрема реформування системи державного моніторингу та регулювання відповідно до євроінтеграційних вимог, розвиток механізмів державно-приватного партнерства для залучення інвестицій у відновлення та модернізацію виробничої інфраструктури, а також формування інституційного середовища для реалізації програм повоєнного відновлення із залученням ресурсів міжнародних фінансових організацій.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертації. Врахування специфіки функціонування нафтогазового комплексу в умовах воєнних викликів, євроінтеграційних процесів та структурної трансформації економіки дозволило автору сформулювати науково-методичні підходи, концептуальні засади та практичні рекомендації щодо забезпечення економічної безпеки стратегічно важливих підприємств галузі, які становлять основну наукову цінність проведеного дослідження.

Про практичну значущість дисертаційної роботи свідчить впровадження її результатів у діяльність органів державної влади та стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу. Зокрема, напрацювання Вітрика І.В. використано Міністерством енергетики України (довідка від 10 грудня 2025 р. № 2486-12/25) при підготовці аналітичних матеріалів, формуванні пропозицій щодо державної підтримки галузі, розробленні антикризових заходів та при узгодженні галузевих стратегій розвитку, а також Комітетом Верховної Ради України з питань енергетики та житлово-комунальних послуг (довідка від 11 грудня 2025 р. № 04-17/12-2025/15770(2)) у процесі вдосконалення нормативно-правового забезпечення розвитку паливно-енергетичного комплексу, вугільної, газової, нафтової, нафтопереробної промисловості.

Крім того, результати дослідження апробовано у практичній діяльності стратегічно важливих підприємств, зокрема АТ «Укргазвидобування» (довідка від 10 березня 2026 р. № 4218-28/03) та АТ «Укртранснафта» (довідка від 11 березня 2026 р. № 06-00/302), де застосування авторських підходів дозволило ідентифікувати ключові загрози економічній безпеці, виявити вразливі зони функціонування, підвищити ефективність управління ризиками та забезпечити адаптацію діяльності підприємств до сучасних викликів.

Окремі теоретичні положення, методичні розробки та практичні рекомендації дисертації впроваджено в освітній процес Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» при викладанні низки дисциплін («Фінансово-економічна безпека», «Економічна безпекологія», «Теорія безпеки соціально-економічних систем», «Управління економічними ризиками», «Організація та управління системою фінансової безпеки підприємств»), що підтверджує їх наукову обґрунтованість і прикладну спрямованість.

Повнота відображення результатів дослідження в опублікованих наукових працях. Основні результати дисертаційного дослідження відображено у 16 наукових працях автора, з яких 4 статті опубліковано у виданнях, що входять до наукових фахових видань України, а 12 публікацій апробовано на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях за тематикою роботи. Внесок дисертанта у колективні публікації чітко визначено у поданому списку наукових праць. Загальний обсяг опублікованих матеріалів становить 5,27 д.а., з яких особисто автору належить 5,2 д.а.

Подані наукові публікації відповідають вимогам пунктів 8–9 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року № 44, що свідчить про належний рівень апробації та оприлюднення результатів дослідження.

Дисертаційна робота характеризується логічною цілісністю та внутрішньою узгодженістю структурної побудови, комплексністю проведеного дослідження, обґрунтованістю сформульованих висновків і рекомендацій. Вона містить достатній обсяг аналітичного, фактологічного, графічного та іншого ілюстративного матеріалу, який системно представлений як в основному тексті, так і в додатках, що забезпечує належний рівень аргументації та підтверджує достовірність отриманих результатів.

Дотримання принципів академічної доброчесності. У дисертаційній роботі Вітрика І.В. не виявлено ознак порушення принципів академічної доброчесності, зокрема проявів академічного плагіату, фабрикації чи

фальсифікації результатів дослідження. Робота характеризується належним рівнем наукової етики. Усі використані ідеї, положення та результати інших дослідників супроводжуються коректними посиланнями на відповідні джерела, що свідчить про дотримання вимог щодо академічного цитування.

Дисертація відповідає чинним нормам законодавства у сфері авторського права і суміжних прав, а також відображає прагнення автора до об'єктивного висвітлення результатів власної наукової діяльності, забезпечуючи їх достовірність і наукову обґрунтованість.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи. Позитивно оцінюючи актуальність проведеного дослідження, положення наукової новизни й обґрунтованість отриманих результатів, їх теоретичну і практичну значущість, доцільно зазначити деякі зауваження та відмітити дискусійні положення дисертаційної роботи.

1. Попри значну теоретичну та прикладну цінність здійсненої автором систематизації та ідентифікації (ранжування) загроз економічній безпеці підприємств нафтогазового комплексу України, яка базується на використанні багаторівневої каскадної моделі з виокремленням глобального, макро- та мікрорівнів, а також інтегрального блоку їх формування (п. 1.3, с. 59-60), зазначені напрацювання не знайшли належного відображення у сформульованій автором науковій новизні дисертації. Це певною мірою знижує рівень репрезентації ключових досягнень роботи, оскільки запропонована логіка багаторівневої структуризації та визначення інтегральних загроз формують вагомий внесок у розвиток теорії економічної безпеки підприємств галузі.

2. Запропоновані автором концептуальні положення дослідження економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу (п. 1.2, с. 56-57) вирізняються логічністю та відображають сучасні тенденції розвитку безпекоорієнтованого підходу. Поза увагою автора залишилось недостатньо розкритим питання операціоналізації концептів, тобто їх трансформації у конкретні методичні інструменти оцінювання та управління економічною безпекою підприємств.

3. Певного уточнення та додаткового обґрунтування потребує запропонована автором шкала оцінювання рівня економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу (п. 2.2, с. 106-108, табл. 2.3). У роботі недостатньо аргументовано вибір саме запропонованої шкали

та відмови від використання загально визнаних інструментів, зокрема шкали Харрінгтона, яка широко застосовується у подібних дослідженнях для інтерпретації інтегральних показників і забезпечує достатній рівень універсальності, порівнянності та аналітичної наочності результатів.

4. Схвально оцінюючи запропоновані у роботі пріоритети зміцнення економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу (п. 3.2, с. 162-168), варто зазначити, що подальшої розробки потребує деталізація інструментів їх реалізації у частині імплементації євроінтеграційних вимог. Зокрема, доцільним є більш чітке обґрунтування інструментів модернізації систем корпоративного управління нафтогазових компаній відповідно до міжнародних стандартів ОЕСР.

5. Значний інтерес представляє використання автором інструментарію когнітивного моделювання для дослідження економічної безпеки стратегічно важливих підприємств нафтогазового комплексу (п. 3.1), але слід зауважити, що формування системи концептів (п. 3.1, с. 136-138), покладеної в основу відповідної моделі, потребує більш ґрунтовного методичного обґрунтування. У роботі певною мірою потребує поглиблення обґрунтування логіки відбору та структуризації концептів, критерії їх ідентифікації, а також принципи їх групування на зовнішні деструктивні чинники та внутрішні функціональні характеристики.

Утім, перераховані зауваження й дискусійні положення не мають суттєвого впливу на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження та не ставлять під сумнів значний внесок автора у вирішення визначеної науково-прикладної задачі.

Загальний висновок та її відповідність установленим вимогам.
Дисертаційна робота характеризується чіткою та логічно вибудованою структурою, яка відповідає встановленим вимогам до наукових досліджень такого рівня. Анотація дисертації повною мірою відображає основний зміст роботи, містить узагальнену інформацію щодо методології дослідження, підходів до обґрунтування ключових положень і наукових ідей, а також не включає відомостей, які були б відсутні в основному тексті дисертації. Це свідчить про високий рівень узагальнення результатів дослідження та коректність їх представлення.

Робота виконана державною мовою з дотриманням вимог наукового стилю, що характеризується точністю формулювань, логічною послідовністю викладу матеріалу та термінологічною узгодженістю. Структура дисертації вирізняється системністю, чіткою упорядкованістю та внутрішньою логічною завершеністю, що забезпечує цілісне сприйняття дослідження та підтверджує належний рівень організації наукової роботи.

Зміст дисертації відповідає обраній спеціальності, відзначається актуальністю, ґрунтовністю опрацювання наукової проблематики та обґрунтованістю отриманих результатів. Сукупність викладених у роботі положень, висновків і рекомендацій свідчить про комплексний, системний характер дослідження та його вагоме теоретичне і практичне значення.

Дисертація відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, а її автор, Вітрик Ігор Віталійович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 Економіка галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки підприємства і
міжнародного бізнесу
Національного університету
водного господарства та
природокористування

Дмитро НІКИТЕНКО

